

Ny klarhet om Sveriges dunkle krigshistorie?

«Det er noe råt- tent i kongeriket Sverige», skriver Gabi Gleichmann i denne artikkel- len, som skisserer et bakteppe for den store interna- sjonale konferansen med tema ho- locaust som åpner i Stockholm i morgen.

I morgen innledes «Holocaust- konferansen» i Stockholm, et av de største internasjonale møter i Skandinavia noen gang, med flere tusen inviterte fra

45 land: Politikere, historikere, forskere, eksperter og overlevende fra Den annen verdenskrigs utryddelsesleire.

Stiller.
Göran Persson.

Stiller ikke.
Bill Clinton.

Stiller ikke.
Tony Blair.

bakgrunn

Over tusen politifolk skal bevake sikkerheten for åtte presidenter, ti statsministre, utallige regjeringsmedlemmer og andre prominenser i løpet av de tre konferansedagene.

Initiativet til møtet ble tatt i mai 1998 av Göran Persson, Bill Clinton og Tony Blair, som dannet en samarbeidsgruppe. Hensikten var å styrke opplysning og forskning omkring holocaust. Senere har statsleiderne i Tyskland, Polen, Israel, Frankrike, Nederland, Italia, Ungarn, Tsjekkia, Latvia, Danmark, Finland, Slovakia og Slovenia sluttet seg til arbeidet.

Men av de tre initiativtagerne er det bare Persson som deltar under møtet i Stockholm. I siste øyeblikk tokket både Tony Blair og Bill Clinton nei til konferansen. Spørsmålet er om de plutselige avhoppene kan settes i forbindelse med at den tidligere moralistiske stormakten Sveriges helteglorie i det siste er havnet på knei, etter de oppsiktsvekkende avsløringene om mørke kapitler i landets historie under krigsårene. Dessuten følges den voksende svenske nynazismens grove voldsforbrytelser med stigende uro i resten av verden.

Manligende mot

At Sveriges rolle under krigen ikke var helt klanderfri, har lenge vært alment kjent, derimot ikke omfanget av skitne affærer som pågikk bak den velpolerte fasaden. For få svenske historikere har hatt mot til å undersøke sitt lands lyssky fortid fra krigsårene. Blant dem som er minst overrasket, er den amerikanske forskeren Steven Koblik, som på åttitallet etter nitid forskning av svensk flyktningepolitikk i årene 1933-1945 trakk den slutning at Sverige gjennom sin holdning bidro til Hitlers nedslaktning av jøder i dødsleirene.

Svenskene hadde virkelig grunn til å diskutere hva de gjorde eller ikke gjorde under verdenskrigen. Men av forskjellige grunner uteble en høyest tiltrengt nasjonal debatt, og det etablerte bildet av svenskens forhold til nazismen ble diktert av folk som led av akutt hukommelsestap. Slik bidro fraværet av en grundig og kritisk gjennomlysning av historien til å skape et urimelig rasjonelt selvilde, med svensker som humanismens apostler og demokratiets selvsagte voktere på jorden.

Fristen ute

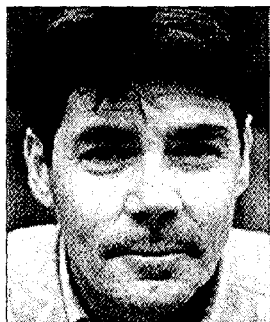
Men det har også fått en rekke andre bemerkelsesverdige konsekvenser. Til forskjell fra de fleste europeiske land, der prøvingen av mistenkte forbryteres skyld for domstoler fungerte som en del av bearbeidelsen av fortiden, er det aldri forekommet noen slike prosesser i Sverige. Foreldelsesfristen for folkemord er dessuten kortest i Europa, 25 år. Derfor har svenskene for lenge siden oversett muligheten til å stille noen til ansvar for nazistiske forbrytelser mot menneskeheten.

Kanskje er det også savnet av historiske minner og historiske erfaringer som har gjort at den ukjente jødehateren Ahmed Rami har kunnet arbeide uforstyrret i ti år, før en domstol i begynnelsen av nittitallet kunne ham skyldig i hets mot en folkegruppe. Den

Gikk fri. Gabi Gleichmann peker på at det i Sverige aldri er forekommet noe rettsoppgjør etter krigen, og at foreldelsesfristen for folkemord er den korteste i Europa. – Hvorfor ble historien mørklagt i Sverige? Og av hvem? spør han blant annet. Bildet viser SS-leder Heinrich Himmler idet han hilser på fire svenske frivillige i Waffen-SS.

FOTO FRA BOKEN «SVENSKARNA SOM STRED FÖR HITLER»

For snill? Burde Bosse Schön har konsentrert seg mindre om å vinne sine nazistiske intervju-offeres fortrolighet og i stedet presset dem med plagsomme spørsmål?

grovt antisemittiske propaganda i Radio Islam, kamouflert som frigjøringsbevegelse, savner motstykke i etterkrigstidens Europa.

En like enestående foreteelse på nittitallet er de svenske domstolers totale uvilje under rettssaker mot nynazistiske mordere og voldsutøvere å kalle deres voldsideologi ved de rette navn. Domstolene, som har til oppgave å fastslå sannheten, vil ikke vite noe om motivene. Det er til og med gått så langt at både domstolen og aktoriet har anstrengt seg for å dekke over de rasistiske og nynazistiske motivene for mord. Det gjelder for eksempel i tilfellet med den femten år gamle John Hron som ble drept av nynazister. Dessuten er de korte fengselsstraffene som er idømt for bestialske mord inspirert av nynazistisk tankegods, nærmest en provokasjon mot loven om livets ukrenkelighet.

Sannelig er det noe råttent i kongeriket Sverige.

Tennsatsen for den senere tids voldsomme debatt omkring de fortrenge årene i svensk historie ble levert av journalisten Bosse Schön

i form av en veldokumentert bok, stoffet ble også presentert i tre dokumentarfilmer på TV4. Bokens talende tittel er «Svenskarna som stred för Hitler» (Forlaget DN).

For å si det med det samme: Til tross for at Schön har brukt atten år på å grave frem sitt gedigne materiale, presenterer han egentlig ingen nyheter. At bortimot fem hundre svensker frivillig ikledde seg naziform og aktivt deltok på Hitlers side under krigen, har nemlig aldri vært noen vel bevart statshemmelighet. Men ingen har heller anstrengt seg for å opplyse det svenske folk om dette. Snarere tvert imot. Saken er blitt dysset ned gang på gang, helt til Schön målbevisst samlet alle de tidligere løse informasjonsbitene til en helhet i sin bok.

Og dette er nettopp bokens store fortjeneste: Den grundige kartlegningen av alle disse unge svenske menn som var beredt til å ofre liv og lemmer for å legge grunnen til en utenlandsk diktators vanvittige drøm om et tusenårsrike.

Taust brorskap

Schön har oppsporet 260 og intervjuet mange av dem. De kom fra alle samfunnslag, noen var hatefulle antikommunist, andre naive eventyrere – men alle var de hengivne nazister. De sloss på krigsskueplassene i Sovjet-Unionen, i Baltikum, på Vestfronten og i Berlin. Etter Det tredje rikes sammenbrudd, valgte nesten alle å tie. De kaller seg «Det tause brorskapet».

Schöns styrke som journalist er hans empati og sosiale begavelse. Ved hjelp av dette lyktes han i å dirke opp munnlåsen på til og med de mest tause svenske SS-veteraner. Det blir imidlertid oftest temmelig irriterende å lytte til deres en-

deløse plapring med tretende detaljer om visse frontavsnitt, spesielt etter som Schön sjelden presser dem med plagsomme spørsmål. Jovisst understreker han sin avsky mot nazismen, omtrent slik all anstendighet krever av ham i denne situasjonen. Men det hadde vært mer interessant om han hadde beflittet seg mindre på å vinne sine intervjuofferes fortrolighet og i stedet stilt dem mot veggen gjennom å ta tydelig avstand fra deres handlinger. Tross alt har disse menneskene – selv om de ikke selv aktivt deltok i utryddelsen av jøder, sigøynere og andre – ved å slåss under hakekorsets faner gjort tilintetgjørelsen mulig.

Det største problemet med boken er imidlertid ikke Schöns manglende analytiske distanse, at han uimotsagt og uten kommentarer lar de gamle SS-soldatene få snakke, men hans – ubevisste? – forsøk på å bortforklare ondskapen og individets ansvar. Ifølge Schöns beskrivelse hadde disse soldatene ofte en vanskelig barndom, var farløse og autoritetssøkende, de lette etter fellesskap og ville egentlig bare slåss mot kommunister i Finland, men ble lurt av onde tyskere. Slik fremstår de – spesielt fordi de i over femti år har måttet leve med sin skam i uhyggelig taushet – som historiens og krigens offer. Og som offer fortjener de ikke straff, men rehabilitering, omsorg og hjelp.

Det stadig tilbakevendende spørsmål under lesningen av Schöns «avslørende reportasje» er hvorfor de hjemvendte svenske SS-soldatene aldri ble stilt for retten etter 1945. Befant de seg under noens beskyttelse? Tross alt manglet disse mennene posisjoner i samfunnet, og kunne lett ha vært ofret på sannhetens al-

ter. Verre var det jo i nabolandene – i Danmark dro 6000 mann på seg SS-uniformen, og i Norge strømmet tusenvis til de tyske rekrutteringskontorene. Ikke desto mindre forekom det voldsomme rettsoppgjør i disse landene etter krigens slutt.

Hvorfor ble historien mørklagt i Sverige? Og av hvem? Hvilke gode navn og stillinger ville man egentlig redde? Noen topper i makteliten? Kanskje den dypt nazivennlige kong Gustav V, som sendte hyldningstelegram til Hitler etter angrepet på Sovjet-Unionen.

Det slår meg at det aldri er kommet noen opplysninger om svensker som frivillig sluttet seg til de allierte vestlige demokratiene i krigen mot nazismen. Det burde ha vært flere svensker enn Raoul Wallenberg som valgte aktivt å ta opp kampen mot Hitler.

Graverende

I den senere tid har nye, graverende opplysninger sett offentlighetens lys i Sverige. Schön omtaler dem også i sin bok. Ifølge disse opplysningene forberedte ekstremer svenske nazister, som var villige til å bistå med «den endelige løsning», byggingen av dødsleire på svensk jord i 1942. I minst tre registre ble det samlet personopplysninger om 20 000 jøder og motstandere som skulle utryddes. Stedet var Sjöbo i Skåne.

Denne kommunen er på nittitallet blir landskjent for sin rasisme og iherdige motstand mot å ta imot flyktninger og innvandrere. Dermed har fortidens historie aldri helt tatt slutt i Sverige. Forhåpentlig kan konferansen i Stockholm hjelpe oss til å bringe større klarhet i den.

GABI GLEICHMANN